
JÁKI LÁSZLÓ TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGA AZ ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁRBAN

CSÍK TIBOR¹

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

TIBOR CSÍK: LÁSZLÓ JÁKI'S SCIENTIFIC WORK AT THE NATIONAL EDUCATION LIBRARY AND MUSEUM

László Jáki (29. 06. 1931 – 10. 05. 2020) was a bibliographer and an educational historian, a defining figure of Hungarian educational science: he was a university teacher, and participated in a number of pedagogical research, too e.g. the pedagogy of higher education, development of educational tools, edition, and publishing. In his view studying history of education is essential for analyzing, evaluating, and finding the right answers to the problems of the present. Bibliographies – based on the concept of „standing on the shoulder of giants” – ensure that new research can build on the results of previous research. Through his bibliographic works, retrospective bibliographies of Hungarian education (books, journals, journal articles) became complete. Organization science and publishing science has a prominent place in his scientific work. After 1989 he published the manuscripts of authors, whose works could not be published during socialism. As a teacher, book and journal editor he gave priority to support young researchers.

A PÁLYAKÉP

Jáki László (1931. 06. 29. – 2020. 05. 10.) az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett középiskolai tanári diplomát először pedagógia, majd történelem szakon. Már egyetemi tanulmányai alatt megmutatkozott érdeklődése a neveléstörténet iránt. Hallgatóként írta meg első publikációját, melyben *Tessedik Sámuel* (1742–1820) önéletírásának két kiadását vetette össze. A pedagógiai diplomája átvétele után pedig, 1955-ben pedig tanítani kezdett Balassagyarmaton az *Állami Tanító és Tanítónőképző*ben, mely akkor még középfokú oktatási intézmény volt. Az Országos

¹ Csík Tibor Phd, főkönyvtáros, OH Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest

Pedagógiai Könyvtárban 1959 májusától kezdett dolgozni, a pedagógiai szakirodalmat föltáró bibliográfiák elkészítésébe kapcsolódott bele. Pályáján ez a három terület – a neveléstörténet, az oktatás² és a neveléstudományi bibliográfia – állt érdeklődése és tevékenysége középpontjában, s ezen a három területen alkotott maradandót.

Tudományos pályája 1960-ban indult, amikor a *Pedagógiai Tudományos Intézet* segédmunkatársa lett. 1962-től az *Országos Pedagógiai Intézetben* főiskolai adjunktus, majd 1963-tól a *Testnevelési Főiskola* adjunktusa. Az egyetemi doktori disszertációját³ 1963-ban védte meg (summa cum laude) a szegedi *József Attila Tudományegyetemen*. A felsőoktatást újból a tudomány világa követte: 1967-től a *Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont* főmunkatársa, majd igazgatóhelyettese. Részt vett a hazai pedagógiai fejlesztések és kutatások irányát⁴ meghatározó munkálatokban, melyeket az oktatási minisztérium fogott össze. A neveléstudomány avatott oktatójaként 1971 és 1981 között tanított a *Nehézipari Műszaki Egyetem Kohó- és Fémipari Főiskolai Karán* Dunaújvárosban (tanszékvezető főiskolai docens), a *Budapesti Műszaki Egyetemen* (egyetemi adjunktus, majd címzetes egyetemi docens), az *Országos Pedagógiai Intézetben* (főiskolai docens) és az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar Neveléstudományi Tanszékén* (tudományos főmunkatárs). A dunaújvárosi főiskolai képzés megteremtésében meghatározó szerepet vállalt, ezért ez az intézmény különösen is a szívéhez nőtt, s az ott folyó oktatásban közel három évtizedig vett részt. 1981-től a magyar taneszközfejlesztés és -ellátás a nemzetközi kulturális szervezet, az UNESCO támogatásával létrehozott intézményében, az *Országos Oktatástechnikai Központban*⁵ dolgozott egészen 1988 végéig, az utolsó beosztása igazgatóhelyettes volt. Az *Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumba* (OPKM) 1989. január elsején került, először tudományos főmunkatárs, tudományos titkár, majd a Kiadói Főosztály főosztályvezetője, a szervezeti egység megszüntetése után pedig az intézmény tudományos kutatásaiban és kiadói tevékenységében vállalt óriási szerepet.

Jáki László 1989-ig tulajdonképpen nem volt az Országos Pedagógiai Könyvtár, illetve az OPKM főállású munkatársa. De az első közös munka után nem szakadt

² Az oktatási tevékenységére így emlékezett:

„Több mint 20 évet töltöttem oktatással félállásban. Címzetes docens vagyok a Budapesti Műszaki Egyetemen, Dunaújvárosban a Műszaki Főiskolán pedagógiai tanszékot szerveztem és vezettem, sőt pártontkivüliként egy marxista esti egyetem pedagógiai tanszékét vezettem...”
Környei Márta (1993): Beszélgetés a Szinnyei József-díjas Jáki Lászlóval. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 11. 62–64.p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00145/pdf/05personalia.pdf#page=363.p>.

³ Jáki László [1963]: *A pedagógiai kutatómunka legfontosabb forrásai*. [Kézirat]. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3299/1/1963_jaki_laszlo.pdf [2020.08.19.]

⁴ Az *Országos Távlati Tudományos Kutatási Terv 6. számú a Neveléstudomány fejlesztését szolgáló pedagógiai kutatások című főirány 1973-ban kormányhatározattal jött létre. A munkálatok irányítója Bencédy József (1921–2016), nyelvész, oktatáspolitikus volt 1975-ig az oktatási tárca részéről, mellette dolgozott Jáki László. Az ún. 6-os főirányról bővebben:*

Pöcz Gábor (1989): *A hatos főirány – egy kudarc anatómiája*. Budapest, Oktatáskutató Intézet. (Oktatáshoztociológiai sorozat – iskolamester 6.) <http://mek-oszk.uz.ua/16900/16918/16918.pdf> [2020.08.19.]

⁵ Jáki László – Nádas András (1991): Egy háttérintézmény tündöklése és megbukása. *Új Katedra*, 7. 22. p.

meg a kapcsolata az intézménnyel, az 1960-as és az 1980-as években hol alkalmazásban, hol együttműködés révén, vagy rendezvény keretében sok közös feladat valósult meg. Jáki László OPKM-hez kapcsolódó munkássága nagyon szerteágazó, ezért nem vállalkozhatunk arra, hogy a teljesség igényével adjunk számot valamennyiről. Így a legfontosabb és az utókor számára is értéket közvetítő tevékenységről adunk áttekintést. Mivel 31 évig dolgoztunk együtt az intézményben, s ebből közel 20 évig szoros munkakapcsolatban voltunk, így engedtessek meg nekem, hogy ne csak a kutatóról, a tudós tanárról, hanem Jáki Lászlóról, az emberről is írjak.

A BIBLIOGRÁFIA LEHETŐVÉ TESZI, HOGY KUTATÁSAINKAT A MÁR ELÉRT EREDMÉNYEKRE ÉPÍTSÜK

Ahogy korábban említettem, 1959-től kapcsolódott be az Országos Pedagógiai Könyvtárban megindult, a neveléstudomány és az oktatásügy szakirodalmát földolgozó bibliográfiák elkészítésébe. A munkára *Ravasz János* (1915–2004) ajánlotta *Zibolen Endrének* (1914–1999). Ravasz, a kiváló pedagógus és neveléstörténész az egyetemen tanította Jákit, így ismerte föl tehetségét. Zibolen a hazai neveléstudomány egyik legfelkészültebb szakembere volt. Tanulmányait Budapesten és Heidelbergben végezte, volt hadifogoly a Szovjetunióban, tanított egyetemen, részt vett a pedagógusképzésben, s tudományos kutatóként éppúgy dolgozott, mint intézetvezetőként. Jáki a vele való találkozásra így emlékszik vissza:

„[...]Ravasz János közvetítésével ismertem meg őt. Javaslatára vállaltam el a »Keleti – Baranyai«,⁶ *A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája* című munka folytatását. Bár kisebb tudományos publikációim már megjelentek, ez a munka jelentős állomása volt tudományos életemnek. Majdnem biztos, hogy e munka nyomán kerültem 1959-ben mellékállásban az Országos Pedagógiai Könyvtárba, majd 1960-ban, főállásban a Pedagógiai Tudományos Intézetbe.⁷

Zibolen Endre a tudós pedagógus büntetésként került a könyvtárba 1956 után.⁸ S itt, az újonnan alakult országos szakkönyvtárban a bibliográfiai tevékenység

⁶ Baranyai Mária – Keleti Adolf (összeáll. 1937): *A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája 1841–1936*. Budapest, Székesfőváros Nyomdája. (Fővárosi Pedagógiai Könyvtár kiadványai 3.)

⁷ Jáki László (2009): Zibolen Endre az Országos Pedagógiai Könyvtárban. *Könyv és Nevelés*. 11. 4. https://epa.oszk.hu/01200/01245/00044/jl_0904.html [2020.08.19.]

⁸ A félreállítás ürügye a Balatonfüredi Pedagógus Konferencián vállalt szerepe volt. (A tanácskozás jegyzőkönyve – *Balatonfüredi Pedagógus Konferencia. 1956. október 1-6. Rövidített jegyzőkönyv*. [Budapest], Pedagógiai Tudományos Intézet. 1957. <http://mek.oszk.hu/04200/04283/04283.pdf> [2020.08.19.]) A tanácskozásra 1957 májusában Kállay Gyula, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága titkára mondta ki a politikai ítéletet: a pedagógiai revizionizmus zászlóbontásaként értékelve azt. Az 1956 után könyvtárakban dolgozókról – úm. *Antall József, Benjámin László, Tóbiás Áron, Polónyi Péter* – részletesen: Katsányi Sándor (2007): A könyvtár mint a megregulázott értelmiség menedékhelye – Az 1956-ot követő évek portrékrónikája. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*. 18. 7. 40–49. p. <http://ki2.oszk.hu/3k/2010/12/a-konyvtar-mint-a-megregulazott-ertelmiseg-menedekhelye-az-1956-ot-koveto-evek-portrekronikaja/> [2020.08.19.]

megtervezését kapta egyik feladatának. A szocializmus idején a könyvtárak számos tudósnak jelentettek menedéket, talán *Kosáry Domokos* (1913–2007) történész személye a legismertebb példa erre. Zibolen azok közé tartozott, akik nemcsak jó szívvel gondoltak vissza a könyvtárban töltött éveikre, hanem az itt végzett munkájuk maradandó tudományos eredményt is hozott. Legjelentősebbnek a magyar pedagógiai szakirodalom kurrens, nemzeti szakbibliográfiája megindítását tartotta: „[...] a könyvtárban töltött fél évtized komoly gyarapodást jelentett, mert életemben először és utoljára kaptam feladatot hivatali munkám gyanánt, amelyik valamilyen formában közvetlenül szolgálta a neveléstudományi kutatásokat: megindítottam a kurrens pedagógiai bibliográfiai sorozatot. A *Magyar Pedagógiai Irodalom* címen 1959-től meginduló sorozat teljességre törekedett, a szaklapoktól kezdve a hetilapokig mindent időben követett.”⁹

Jáki László és Zibolen Endre szakmai és emberi kapcsolata már kezdetektől szoros volt. Erről így vallott Jáki: „Amikor én a Pedagógiai Tudományos Intézetben dolgoztam a minisztérium 5. emeletén, ő pedig a könyvtárban a földszinten, naponta meglátogattam. Egy idő után azonban kérte, hogy inkább házon kívül találkozzunk, mert a vele való együttlét nem tesz jót az én szakmai jövőmnek.” Később számos tudományos projektet valósítottak meg közösen, s a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpontban Jáki lett Zibolen helyettese.¹⁰ Mindkettőjük tudományos módszereire jellemző volt a szélsőséges felfogásoktól és a politikai ideológiától való távolságtartás, a körültekintő irodalomgyűjtés, a szempontok alapos mérlegelése és az árnyalt, mégis lényegre törő megfogalmazás. Abban is volt hasonlóság közöttük, ahogy a tanítványaikat, a nagyreményű ifjú kutatókat önzetlenül segítették. Az időbeosztásukban azonban alapvetően különböztek: Zibolen Endre éjjel szeretett dolgozni, míg Jáki László korán kelt és délelőtt volt a legaktívabb.

A Zibolen elindította munkát, a magyar neveléstudomány retrospektív bibliográfiáinak elkészítését, Jáki László több évtizedes tevékenysége teljesítette be. A XVIII. századból eredő hagyomány szerint a bibliográfia a tudományszervezés és -reprezentálás elsődleges eszköze, mely nélkül tudományos tevékenység nem végezhető. A magyar pedagógiai szakirodalom bibliográfiai feldolgozása vezette el Jáki Lászlót doktori témájához, melynek címe *A pedagógiai kutatómunka legfontosabb forrásai* volt. De a bibliográfiákhoz, repertóriumokhoz szükséges anyaggyűjtés és -válogatás, majd a szakirodalom föltárása, tematikus rendszerezése révén Jáki László egyedülállóan alapos és mély ismeretekkel rendelkező pedagógiai irodalmunk egészéről. Munkájával hozzájárult az OPKM retrospektív bibliográfiai többségének elkészültéhez és a megjelenéséhez.

Az ő fáradhatatlan munkálkodása eredményeként a hazai neveléstudomány és oktatásügy szakirodalmának föltártsága a legteljesebb a diszciplínák közül. Elkészült a magyar pedagógiai irodalom önálló műveinek bibliográfiája (1919–1944),

⁹ Idézi Jáki (2009). Zibolen az ELTE könyvtártudományi képzésben Kovács Máté tanszékvezető fölkérésére speciálkollégiumot tartott ebben az időben. Uo.

¹⁰ Jáki (2009)

a nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája (1937–1958), a folyóiratcikkek repertórium (1919–1944), hogy csak a legfontosabbakat említsem. A tudományos munka segítéséhez készített egy ún. kalauzbibliográfiát *A magyar neveléstudomány forrásai* címen.¹¹ A kötet szigorú szempontok szerint válogat a kiadványok között, hogy a kutatáshoz leginkább használható forrásokat tárja az olvasó elé. A földolgozott forrásokat nemcsak rendszerezi és tárgymutatóval teszi visszakereshetővé, hanem értékeli azok tartalmát, irányt mutatva a használathoz. A kalauzbibliográfia műfaja nem véletlenül tűnt el mára. Készítése nemcsak széles látókört, ugyanakkor részletekbe menő műismeretet követel meg, hanem biztos tudományos ítéletet is.

Jáki László valóságos küldetésének tekintette a magyar neveléstudomány gondolkodóinak számbavételét és szellemi örökségük megismertetését. Ez nem jelentett múltba fordulást vagy a letűnt korokra való pusztá visszatekintést. A régiek ismeretét ugyanis nélkülözhetetlennek tartotta a jelen kérdéseinek megválaszolásához. Véleménye szerint ugyanis a problémák helyes értelmezése és a válaszok megadása nem lehetséges a történeti előzmények vizsgálata nélkül, mert az közelebb visz a dolgok belső logikájának megértéséhez. Elítélte viszont a történelem eszközként való használatát, a megalapozatlan értelmezéseket. Már pályája elején, doktori disszertációjában is ebben a szellemben írt a múlt kutatásáról és az eredmények felhasználásáról:

„[...] óriási veszélyeket rejt magában az a szemlélet, amit talán a neveléstörténettel való kufárkodásnak, álhistorizmusnak is nevezhetünk. [...] Ma már alig olvashatunk olyan tanulmányt, mely ne igyekezne a kifejtendő kérdést történetileg elhelyezni, mely ne törekednék ún. problémátörténeti alapból kiindulni. Az esetek nagy többségében azonban ez igen alacsony színvonalon, mint említettem, konkrét kutatások nélkül történik. E módszer rendkívüli veszélyessége azonban éppen abban áll, hogy igényt formálnak arra, hogy napjaink aktuális kérdéseit, esetleg éppen a felszínes történeti beágyazás következtében, nem a történelem és a kérdés belső logikája, hanem szubjektív elképzeléseik szerint alakítsák.”¹²

Gondolkodása egyik sarokpontja volt, hogy a mások eredményeire támaszkodó tudós messzebbre lát. Az „óriások vállán állni” eszme nála szorosan kapcsolódott a szakirodalmat föltáró bibliográfiai tevékenységhez, amelynek nemcsak tudományos, hanem gazdasági jelentőséget is tulajdonított. Így fogalmaz disszertációjában: „A tudomány valamennyi területén – azok fejlődésével párhuzamosan (ez részben előfeltétel, részben eredmény) egyre nagyobb és nagyobb szerepe van a bibliográfiáknak mint legfontosabb segédeszköznek. Az erők kihasználásának, a rendelkezésre álló lehetőségeknek a tartalmi munkára való koncentrálása elengedhetetlenné teszi ilyenfajta segédeszközök használatát. A bibliográfia lehetővé teszi, hogy a keresés fárasztó és felesleges munkája helyett a források alaposabb tanulmányozását tegyük lehetővé. A kutatómunka színvonalának emelését szolgálja a bibliográfia azzal is,

¹¹ A művek adatait lásd a bibliográfiában.

¹² Jáki (1963) VI. p.

hogy megteremti a kapcsolatot a régi és az új eredmények között, hogy lehetővé teszi újabb kutatásainkat már elért eredményekre építsük.”¹³

Szeretett hivatkozni *Beély Fidélre* (1807–1863), a tudós bencésre és a forradalom és szabadságharc alatt megjelent művére – *Alapnézetek a nevelés és leendő nevelő s tanítóról, különös tekintettel a tan-történeti viszontagsága s literatúrája*¹⁴ –, mely a cenzúra eltörlésével jelenhetett csak meg. Beélyt a magyar neveléstudomány iránti elkötelezettség példájaként említette, aki művében egyszerre vállalkozott a neveléstudomány megalkotására, az egyetemes és a magyar neveléstörténet áttekintésére, továbbá elkészítette a magyar pedagógiai szakirodalom bibliográfiáját (amely az 1820-as évektől teljesnek mondható).

MUNKÁK ÉS NAPOK

Jáki László művei olyan számosak, hogy áttekintésük egy nagyobb lélegzetű munka tárgya kell, hogy legyen. Az írásai a szigorúan tudományos közleményektől egészen az ismeretterjesztő cikkekig terjednek. Fontos megjegyeznünk, mennyire lényegesnek tartotta a tudomány világának összekapcsolását a szakmai közélettel, a pedagógia kérdései iránt érdeklődő szélesebb közönséggel. És az írás csak az egyik formája volt gondolatai kifejtésének, a szóbeli közleményei, előadásai és a múzeumi kiállítások ugyanezt a célt követték. Mindig hangsúlyozta, hogy mennyire elengedhetetlen a pedagógusok továbbképzése, a szakmai programokon való részvételük, a fórumok biztosítása az eszmecserékhez. Sokan emlékezhetnek, milyen nagyszerű előadásokat tartott, milyen gondolatébresztő megszólalásai voltak a különböző rendezvényeken. A szellemi alkotásokból természetesen csak annyi marad fenn, amennyit valamilyen formában rögzítettek. Ezekből a rögzített alkotásokból mutatunk be most néhányat, amelyek jól példázzák tudományos pályájának eredményeit.

Jáki László pedagógusképzést szolgáló tankönyvei közül emeljük ki egy, a tanítók és egy másikat, a testnevelők számára, szerzőtárssal írt könyvét:

Bíró Viktorné – Jáki László – O. Nagy Gáborné (1966): *Neveléstudomány. Tanítóképző intézetek*. Budapest, Tankönyvkiadó – mely több kiadást is megért.

Bíróné Nagy Edit – Jáki László (1967): *Fejezetek a sportpedagógia köréből*. Budapest, Tankönyvkiadó

Az 1960-as évek első felében, a politikai enyhülés hatására¹⁵ újra kezdett teret nyerni a szociológiai megközelítés az oktatásügy területén is. A föllendülő kutatásokat kívánta segíteni a pedagógiai vonatkozású statisztikai irodalom számbavétele.

¹³ Jáki (1963) VIII. p.

¹⁴ Beély Fidél (1848): *Alapnézetek a nevelés és leendő nevelő s tanítóról, különös tekintettel a tan-történeti viszontagsága s literatúrájára*, Pozsony, Schmid F. és Busch J. J.; A munkáról bővebben – Fehér Katalin (1997): Beély Fidél és a bakonybéli bencés tanárképzés. Magyar Pedagógiai. 97. 3–4. 235–245. p. http://www.magyarpedagogia.hu/document/Feher_MP9734.pdf [2020.08.19.]

¹⁵ Andorka Rudolf (1997): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris. 93. p.

Jáki a statisztikai források pedagógiai kutatásokban történő felhasználásáról így írt 1963-ban:

„A neveléstudomány hazai és külföldi művelőinek szorgalmazása a statisztikai módszer alkalmazása érdekében mindmáig nem vezetett megfelelő eredményre. Ha mélyebb okok után kutatunk, nyilvánvaló, hogy a dogmatizmus – mely a tényfeltárástól érthető okokból elzárkózott – akadályozta meg e módszer alkalmazását és megfelelő színvonalú továbbfejlesztését.”¹⁶ A következő évben sikerült is megjeleníteni a statisztikai források bibliográfiáját. – Jáki László (1964): *A pedagógiai vonatkozású magyar statisztikai irodalom bibliográfiája*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

A nevelésszociológiai szöveggyűjtemény kötetei már a felsőoktatásban tanulókat szolgálták.

Salamon Zoltán – Jáki László (szerk.): *Nevelésszociológiai szöveggyűjtemény*. 1–2. szerk. Budapest, Tankönyvkiadó; az első kötet 1968-ban, a második 1969-ben jelent meg.

Az új módszerekre való nyitottságát bizonyítják a távoktatás meghonosítására, az 1970-es években tett erőfeszítései, a népszerűsítő előadásoktól a témát nemzetközi kitekintésben tárgyaló kiadványokig. Jáki László (1979): *A távoktatás kialakulása és fejlődése, nemzetközi tendenciái*. In: *III. Országos távoktatási tanácskozás, 1978*. Budapest, OPI. 19–33. p.

Jáki László 1974 és 1981 között szerkesztette a *Köznevelésünk évkönyve* című kiadványt.¹⁷ 1978 és 1981 között Zibolen Endrével közösen állították össze és gondozták a tartalmat. Az évkönyvek egy sajátos „műfajt” képviselnek mind a tudomány, mind az intézmények világában. Közös bennük az adott évre vonatkozó adatok, tények számbavétele és az eredmények bemutatása, a stílust pedig a tárgyilagosságra törekvés jellemzi. A magyar köznevelésről szóló évkönyv kiadójának, az oktatási tárcának az elsődleges szempontja az volt, hogy az irányításával, az ágazatban elért eredményeket felmutassa. A szerkesztők feladata nem volt egyszerű, hiszen az évkönyv nyugati hagyományaitól teljesen idegen volt, hogy a párthatározatok és a szocialista tervek teljesítésének dokumentálása, az önigazolás eszköze legyen. Az elkészült évkönyvek a közoktatás helyzetét mutatták be, a minisztérium háttérintézményeinek tevékenységét ismertették, utalva a pedagógiai kutatás kulcstémáira. Az adatközlésen túl lehetőséget adtak egy-egy tudományos igényű tanulmány megjelentetésére is. Az 1980/81-es évkönyvben például Jáki László a száz évvel azelőtti időszak oktatásügyének történéseit mutatta be.

Jáki László oktatástechnikai kutatásainak egyik maradandó alkotása a magyar filmes oktatás történetének feldolgozása az 1900-as évek elejétől az 1940-es évekig. (Jáki László (1982): *A hazai filmoktatás fejlődése a negyvenes évekig*. Veszprém,

¹⁶ Jáki (1963) IX. p.

¹⁷ *Köznevelésünk évkönyve* című művet a Tankönyvkiadó jelentett meg Budapesten; 74/75-ről 1977-ben, 75/76-ról 1977-ben, 76/77-ről 1978-ban Zibolennel szerkesztve, 77/78-ról 1979-ban Zibolennel szerkesztve; 78/79-ről 1980-ban Zibolennel szerkesztve; 79/80-ról 1981-ben Zibolennel szerkesztve; 80/81-ről 1982-ben.

OOK.) Kezdeményezésére sajátos mozgókép-dokumentum készült egy osztatlan népiskolai tanóráról. Sikertől megnyerni *Bertha Vince* (1908–1997) kántortanítót, hogy tartson meg egy órát gyerekeknek a 30-as, 40-es évek osztálytermében. Az óráról készült videofelvételen nemcsak az adott kor nevelési módszereit lehet tanulmányozni a gyakorlatban, hanem jól látszik, hogy az 1980-as évek diákjait is mennyire megfogta a kiváló pedagógus munkája. Az OOK-ban számos operatív feladat ellátását bízták rá – volt például a kiadói tevékenység irányítója¹⁸ vagy országos rendezvények, kiállítások szervezője – ezért ez az időszak nem kedvezett az alkotómunkának.

A TÁRGYI MEGJELENÍTÉS

Jáki László nemcsak az írott történeti források tudós szakértője volt, hanem a tárgyi emlékek, elsősorban fényképek avatott gyűjtője és kiállítója is. Intézményünkkel a bibliográfiai kiadványokon túl számos közös vállalkozás valósulhatott meg, kutatások, konferenciák, kiadványok. Közülük is kiemelendők a múzeumi főosztályal közösen végzett munkái. A közreműködésével megvalósult rendezvényeket *P. Bálint Márta*¹⁹ muzeológus szíves közlése alapján foglaljuk össze.

Az egyik legjelentősebb közös kiállítás a tatai Kuny Domokos Múzeumban nyílt meg 1983-ban. A tárlat a *Taneszközök régen és ma* címet viselte, s az iskolai oktatásban használt demonstrációs és kísérleti eszközöket mutatta be a kezdetektől az 1980-as évekig. Nemcsak a régmúlt idők taneszközeiről adott átfogó képet, hanem a korszak audiovizuális technikáit, sőt, az oktatásban használható számítógépeket is felvonultatta. A kiállítás a TANÉRT – taneszköz-forgalmazó vállalat – az Országos Oktatástechnikai Központ és az OPKM együttműködésével valósult meg.

A keszthelyi *Helikon Kastélymúzeumban* megrendezett *Művelődés a felvilágosodás korában – dunántúli iskolák* című kiállítás tématervét Jáki László készítette el. Az 1984-ben megnyíló kiállítás egyszerre mutatta be a magyar felvilágosodás kiemelkedő alakjait és műveiket, valamint a korszak tárgyi emlékeit és iskolakultúráját. A pedagógusképző intézetek számra a témából vándorkiállítás is készült, melynek terveit Jáki dolgozta ki.

¹⁸ Az intézet elméleti kiadványai a korban hiánypótlónak számítottak, ezen túl számos, a gyakorlati oktatást segítő publikációkat jelentetett meg, amelyeket kiegészítettek a különböző AV oktatási anyagok.

¹⁹ Dr. Pechó Zoltánné Bálint Márta 1971 és 1994 között dolgozott az OPKM-ben, osztályvezető-helyettes, majd főosztályvezető-helyettes tisztséget látott el. A Jáki Lászlóval való közös munka részletes bemutatásáért ezúton mondunk köszönetet!

A keszthelyi kiállítás mellett az *Eötvös József Emlékmúzeum* kiállítására²⁰ Ercsi-ben volt a legbüszkébb. Az 1981-ben, Eötvös halálának 110. évfordulójára megnyitott kiállításnak ő készítette el a forgatókönyvét.²¹ A kiállításon belül Eötvös József írói, tudományos és közéleti munkásságával, valamint a vallás- és közoktatási miniszterként végzett tevékenységének bemutatásával foglalkozott közvetlenül, a témáról diaszorozatot is készített. Javaslatára került sor egy népiskolai tanterem bemutatására maketten, aminek nagy sikere volt.

Az 1988-as, az Eötvös születésének 175. évfordulójára készült nagyszabású kiállítás megrendezésében is részt vett Jáki László. A kiállítás –, amely a jelenleg is láthatónak az alapja – elkészítésébe számos módon bekapcsolódott, a tárlat egészét lektorálta és a szakmai megvalósítást felügyelte.

A pannonhalmi bencés apátság 996-os alapításához kötődik Magyarországon a nyugati oktatás megindulása. A millennium megünneplését hivatalos állami ünnepség rangjára emelték. Az ezeréves évfordulóra szervezett rendezvényekben való részvétel kiemelkedő vállalkozása volt az OPKM múzeumi főosztályának is. Közülük is külön említendő a Petőfi Irodalmi Múzeum nyolc tágas termében megrendezett kiállítás. A minisztériumi támogatással megvalósult országos rendezvénysorozat szakmai háttérének biztosításában tevékeny részt vállalt Jáki, mind az előkészítő szakaszban, mind a kivitelezésben, mind a kiadványok elkészítésében. Részt vett az 1988-ban megalakult előkészítő bizottság munkájában, és annak titkári teendőit is ellátta.²² 1989-től már az OPKM munkatársaként folytatta a tevékenységét, s irányította – a kutatást segítő – az iskolatörténeti adattár szervezését, a magyarországi taneszközök történetét bemutató kiadvány előkészítését.

AZ OPKM-BEN

Ahogy korábban már említettük, Jáki László az OPKM teljes állású dolgozójaként először tudományos főmunkatárs, majd a Kiadói Főosztály vezetője volt. Az 1996-os nyugdíjazása után is az OPKM munkatársa maradt egészen 2012-ig. De intézmé-

²⁰ Az ercsi Eötvös-kastélyhoz tartozó vendégházban 1971-ben, báró Eötvös József halálának 100. évfordulójára nyílt meg az első kiállítás. A következő mérföldkő a kiállítás történetében 1983-ra elkészült és megnyílt tárlat volt. 1988-ban sikerült a leggazdagabb és legnagyobb kiállítást megalkotni. Ebben Jáki László elsősorban mint tudományos szakértő vett részt, Eötvös közéleti, írói és tudományos munkásságának bemutatása állt tevékenysége középpontjában, de javaslatára készült a kiállítás tématervét és forgatókönyvét P. Bálint Márta készítette el, s ez képezi az alapját a ma Ercsiben látható kiállításnak.

²¹ Droppánné Debreczeni Éva (2010): *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története. II. 1958-1990.* Budapest, OFI-OPKM. 201. p.

²² Az OPKM főigazgatója, Balázs Mihály indítványára megalakult bizottság tagjai Benda Kálmán, Horváth Márton, Kardos József, Kelemen Elemér és Mészáros István voltak. A millenniumi iskolatörténeti rendezvények összefoglalója: Kelemen Elemér (1997): Ezeréves a magyar iskola. Beszámoló az iskolatörténeti évforduló rendezvényeiről, eseményeiről. *Új Pedagógiai Szemle.* 47. 3. 81-93. p. <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00003/1997-03-ta-Kelemen-Ezereves.html> [2020.08.19.]

nyünk nem nélkülözhetette hozzáértését, tudományos tevékenységét ez után sem, ezért a kényszerű munkajogi intézkedés után is szoros kapcsolatban maradtunk a legutolsó időkig. Munkájáért számos kitüntetést kapott. A főbb, illetve az OPKM-hez kötődő elismerések a következők: 1993-ban Horváth Tibor (1935–2011), az OPKM főigazgató-helyettese és a Magyar Könyvtáros Egyesület (MKE) elnöke Szinnyi József-díjra terjesztette föl. 2005-ben pedig a *Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány* neki ítélte a Trefort Ágoston közoktatási díjat.²³ Annak ellenére, hogy csak 1989-től tartozott az OPKM munkatársi gárdájához – ahogy láttuk –, Jáki László a tanításon kívül valamennyi működési területén kapcsolódott az intézményünkhöz, így bibliográfiák, pedagógiai és neveléstörténeti művek létrejötte és kiadása kötődik intézményünkhöz.

1989-től munkájának középpontjában az OPKM tudományos kiadványai álltak. Ahogy már volt szó róla, a pedagógiai bibliográfiák meghatározó részét az OPKM fölkérésére, de részmunkaidőben készítette. Most befejezte a neveléstudomány és oktatásügy bibliográfiáit, és fokozatosan átvette az intézmény kiadói tevékenységének irányítását. Egyik, az első általa összeállított kiadvány az *Elfelejtett, mellőzött források. Szemelvények a két világháború közötti pedagógiai irodalomból*. I–III. Budapest, OPKM. 1990–1991 mű volt. A háromkötetes kiadvány folytatása volt egy újabb válogatás a két világháború közötti neveléstudományi szakirodalomból, amelynek összeállításában ugyancsak részt vett Jáki László (*Pedagógiai olvasókönyv*. vál. és összeáll. Jáki László, Kelemen Elemér; szerk. Balogh László. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. 1993.)

Az OPKM 1989-ben indította el *Magyar Pedagógusok* című sorozatát, Balázs Mihály (1930–1999) főigazgató kezdeményezésére és szerkesztésében, majd utódja, Kelemen Elemér folytatta a munkát. Jáki László 1992-ben vette át a sorozat szerkesztését. A Magyar Pedagógusok sorozat a hazai neveléstudomány kiemelkedő alakjainak életrajzát tartalmazta. A mintegy 23 kisonográfia szerzőinek válogatott tudósgárdát sikerült megnyerni. Csak néhány példa: Kontra György Karácsony Sándorról, Kovács Mihály Mikola Sándorról és Öveges Józsefről, Mészáros István Sík Sándorról, Németh András Weszely Ödönről, Pukánszky Béla Schneller Istvánról, Tőkéczki László Prohászka Lajosról, Zibolen Endre Faragó Lászlóról írt. A kiadványok sorában a következő lépést ezen „elfeledett” tudósok jelentős, illetve nehezen

²³ Díjak. [on-line adattár], *Petőfi Irodalmi Múzeum*. <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM633150> [2020.08.19.]

A korábban kapott díjai: Felsőoktatás Kiváló Dolgozója, Haza Szolgálatáért Érdemrend Arany Fokozata.

Jáki László. In: *Pedagógiai ki kicsoda*. Főszerk. Báthory Zoltán, Falus Iván. Budapest. Keraban. 1997.

hozzáférhető műveinek kiadása volt.²⁴ Így jelenhetett meg többek között *Fináczy Ernő Didaktikája*, *Prohászka Lajos Az oktatás elmélete*, *Várkonyi Hildebrand A gyermekkor lélektana* című munkája.

Az OPKM-ben valódi szellemi műhely jött létre a kiadói tevékenységéhez kapcsolódóan.²⁵ A történeti irányultság teljes mértékben egyezett Jáki László felfogásával. Tudniillik úgy vélte, az oktatásügy és a neveléstudomány a rendszerváltás után sem volt képes megtalálni a megfelelő válaszokat a kor kihívásaira. Ennek legfőbb okát a nem kellő tudományos megalapozottságban látta. Ezért azt javasolta, hogy használjuk fel a múlt pedagógiai értékeit a jövő megalapozásához.

„Úgy érzem, hogy a neveléstudomány még az új történelmi helyzetben sem képes megtalálni önmagát. S ha van megoldás, nem lehet más, mint visszanyúlni a történeti örökséghez, ami a források feltárását igényli, és ez megint elvezet a könyvtárhoz.”²⁶

A múltból azonban nemcsak a már kiadott, de elfeledett művek szólnak, hanem azok az írások is, amelyek korábban nem jelenhettek meg. Ilyen volt Kovács Mihály (1993): *Negyvenezer magyar levente kálváriája a második világháború végén. Napló 1945. február 16-tól 1946. május 14-ig*. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Számos kiadvány anyaga, bár a régi időkől származott, de nagyon is a jelennek szólt. Olyanok is voltak köztük, melyek egyszerre célozták meg a tudomány világát és a gyakorlati pedagógiai munkát. Két példa:

Adamikné Jászó Anna (2000): *Az írás és az olvasás története képekben*. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.

Madárné Gyurján Ildikó (összeáll. szerk. 2000): *Mikulás, karácsony, húsvét. Régmúlt idők versei, mondókái, elbeszélései az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum anyagából*. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.

²⁴ „Az OPKM kiadói tevékenységében jelentős helyet foglalnak el a hasonmás-kiadványok. Többségük a magyar iskola történetének 1000 éves évfordulója alkalmából került kiadásra. E téren egyedülálló a magyar pedagógiai gondolkodás klasszikusai c. sorozat (szerkesztője Kelemen Elemér volt), melyben a pedagógia számos klasszikusának alapműve jelent meg. Értékük, jelentőségük indokolja, hogy felsoroljuk ezeket: Faragó László-Kiss Árpád: *Az új nevelés kérdései* (1949), Felméri Lajos: *A neveléstudomány kézikönyve* (1890), Fináczy Ernő: *Didaktika* (1935), Fináczy Ernő: *Elméleti pedagógia* (1937), Imre Sándor: *Neveléstan* (1928), Prohászka Lajos: *Az oktatás elmélete* (1937), Tettamanti Béla: *A személyiség nevelésének magyar elmélete*. Schneller István: *nevelési rendszere* (1932), Várkonyi D. Hildebrand: *A gyermekkor lélektana*, Waldapfel János: *Közműveltség és nevelés* (1938), Wessely Ödön: *Bevezetés a neveléstudományba* (1923). Tartalom, mennyiség és nyomdattechnikai szempontból e sorozat az OPKM kiadói tevékenységének csúcsát jelentette.”

Jáki László (2008): Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiadói tevékenységének vázlatos története. *Neveléstörténet*. 5. 1–2. 152–153. p. http://www.kjf.hu/nevelestortenet/index.php?act=menu_tart&rovat_mod=archiv&eid=37&rid=28&id=325 [2020.08.19.]

²⁵ „...az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum ezekben az években a neveléstörténeti forrás- és szakkönyvkiadás központi műhelyévé vált. Olyan jelentős kiadványsorozatok folytatására, illetve elindítására került sor, mint a Neveléstörténeti Füzetek, a Magyar Pedagógusok, „A magyar pedagógiai gondolkodás klasszikusai”, továbbá jó néhány „sorozaton kívüli” forrásmunka, illetve kézikönyv¹⁷. Az intézmény kiadásában jelent meg 1991 és 1995 között, öt éven át a Neveléstörténeti Tájékoztató is.” Kelemen (1997)

²⁶ Környei Márta (1993): Beszélgetés a Szinnyi József-díjas Jáki Lászlóval. *Könyv Könyvtár, Könyvtáros*. 11. 62.p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00145/pdf/05personalia.pdf#page=3> [2020.08.19.]

Jáki László (összeáll. 2000): *Érettségi tételek történelemből, 1851-1949*. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.

Az ezeréves magyar iskolázatáshoz kapcsolódó kutatások kiterjedtek a magyar taneszközök történetére is. Jáki László a témában végzett kutatásai eredményeit több publikációban hozta nyilvánosságra. Közülük is kiemelkedik a *Nádasi András*sal közösen szerkesztett és 1997-ben megjelent *Tanszermúzeum* című CD-ROM.²⁷ A mű a tudásközvetítésnek a digitális médium adta összes lehetőségét kiaknázza a taneszközök múltjának mind alaposabb bemutatása érdekében. A kiadvány tartalma hiánypótlónak számított, a formája, a tudásszervezés és közvetítés jellege, s mindezek integrálásnak módja pedig úttörő volt. A számítógépes korszaknak azonban nemcsak pozitív hatásai vannak a tudásközvetítésre, hanem a digitális technológia folyamatos avulása miatt tartalomvesztést is eredményez – ezt a jelenséget szokás digital dark age névvel illetni. A CD-ROM esetében, sajnos, ez azt eredményezi, hogy ma már nagy nehézségekbe ütközik a dokumentum megtekintése.

1987-ben az OPKM folyóirata, a *Könyv és Nevelés* kiadását kényszerűségből föl kellett függeszteni. 1992-ben az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Könyvtári és Információs Kamara és az OPKM a minisztérium támogatásával elindította a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóiratot. Jáki László és az OPKM akkori főigazgatója, Balogh Mihály kitartó munkája révén 1999-ben sikerült a *Könyv és Nevelés*t újraindítani, majd 2005-től az elektronikus változatát is elkészíteni, mely tartalmában jóval gazdagabb volt, mint a nyomtatott változat. A szellemi műhely eredményeit példázza:

Jáki László (szerk. 2000): *Orbis pictus. A szemléltetés évszázadai. Tanulmányok*. [Budapest], Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.

2000-től jelentek meg a *Tudós tanárok – tanár tudósok* sorozat könyvei, melyek száma 53 kötet. A *Mesterek és tanítványok* sorozat 2002-ben indult, s ennek keretében mintegy 13 művet jelentetett meg az intézményünk. A sorozatokból nehéz kiválasztani néhányat, mert mindegyik kötet másért jelentős, másért érdekes. Szükséges néhány példát hozni, hogy érzékeltetni lehessen, milyen kvalitású művekről van szó.

Elsőként álljon itt a *Kovács Máté*t (1906–1972) bemutató kötet,²⁸ melyhez sikerült megnyerni *Bényei Miklós*t, a Debreceni Egyetem professzorát. Kovács Máté művelődéspolitikusként, a könyvtártudomány magyar teoretikusaként valóban korszakos jelentőségű. A hazai könyvtárügy egyik irányítója volt, de jelentőségét jól mutatja, hogy szelleme ma is jelen van a könyvtárak életében. A Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének vezetőjeként nemcsak képezte a jövő könyvtárosait, hanem a végzés után is segítette, támogatta tanítványait, ha kellett, a politikai megtorlást is tompítva, hárítva 1956 után.

²⁷ Jáki László – Nádasi András (szerk. 1997): *Tanszermúzeum* [elektronikus dok. CD-ROM]. Muzeális értékű taneszközök katalógusa. Budapest, ELTE TTK Oktatástechnika Multimédia Fejlesztő Labor, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.

²⁸ Bényei Miklós (2005): *Kovács Máté*. [Budapest], OPKM.

A másik példának *Hahn István* (1913–1984) ókortörténészről és az antik vallástörténet tudósáról összeállított kötetet²⁹ említem. Jáki László – ahogy a kiadványban maga is leírja – a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont munkatársaként találkozott Hahnnal. A nemzetközi hírű, kiváló professzort a minisztérium tanácsadóként akkreditálta a kutatóintézethez. A hivatalos találkozók személyes beszélgetésekké váltak, s baráti kapcsolat alakult ki köztük. Jáki László mindig az elragadtatás hangján szólt róla, amit a kötetben is kifejtett: „Lenyűgöző, hatalmas tudása mellett kiváló, szellemes társalgó volt.” (im. 134. p.) Hahn István tudása, előadókészsége iránti csodálatát és nagyrabecsülését mindenben osztottam, mert én hallgatóként jártam a professzor előadásaira és szemináriumára.

Mindkét kötet részben azért jelent meg, mert a sorozat a lehető legteljesebben kívánta bemutatni a kiemelkedő tudós tanárok körét, jóllehet mindkettőjük munkásságáról születtek már összefoglalók. A másik ok Jáki László személyes indítása, hogy mindkét professzornak emléket állítson, és lerója a tiszteletét irántuk.

Jáki László hihetetlen munkabírással és elhivatottsággal dolgozott. 2007 végén a *Neveléstörténet*³⁰ című folyóirat számára foglalta össze az OPKM kiadói tevékenységének történetét, s írt a kiadói felfogásáról. Tele voltunk tervvel, s nagy reményeket fűztünk a megvalósításukhoz. 2007-ben azonban az OPKM elvesztette önállóságát, majd az új intézményi keretek között, a kiadói tevékenység központosításával a kiadói részlege is megszűnt. De ez még 2007-ben, a cikk megírásakor nem látszott, ezért érdemes hosszabban idézni gondolataiból.

„A változó pénzügyi feltételek mellett is két sorozat megjelentetésére vállalkozunk. Ezek a Tudós tanárok – tanár tudósok, valamint a Mesterek és tanítványok.

A Tudós tanárok – tanár tudósok című sorozat indító gondolata Eötvös Lorándig nyúlik vissza. Feltételezhető, hogy az ő gondolatait tükrözi az 1891. évi gimnáziumi törvény utasítása, miszerint »Nem hagyható szó nélkül, hogy mindennek igazi életet a tanár lelkes személyisége ad. Középiskolának minden tanára át fogja látni annak szükségességét, hogy mindegyike, a tanítással haladva, a maga tanszékét folyton tudomány tanulmánnyá tegye. Mert csak aki bőviből teheti, nyújthat valóban életre szólót, hasznos okulást, s csak nem fog lankadni nemes érdeklődése, aki folyton érzi szellemi gyarapodását. Különben tanítványainak szeretete és tisztének tudata a fárasztó aprólékos munkában is fent fogja tartani lelkében az étető kedvet, mely türelmetlenséget nem ismer, és nyájassággal küzd le minden akadályt.« Lényegében ugyanezt fogalmazta meg Eötvös Loránd is, amikor ezt írja: »Tudományos az iskola, tudományos a tanítás ott, de csak is ott, ahol tudósok tanítanak. Hozzátehetem, tudósnak nem a sokat tudót, hanem a tudomány kutatóját nevezem.«

Sorozatunkban az egyes tanárt állítottuk központba, aki tanári tevékenysége mellett tudományos tevékenységet folytatott. Példaként a sorozat több mint 30

²⁹ Jáki László (szerk. 2006): *Hahn István*. [Budapest], OPKM.

³⁰ Jáki László (2008): Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiadói tevékenységének vázlatos története. *Neveléstörténet*. 5. 1-2. 152-155.p. http://www.kjf.hu/nevelestortenet/index.php?act=menu_tart&rovat_mod=archiv&eid=37&rid=2&id=325 [2020.08.19.]

füzetéből a közelmúltban megjelent Staub Móricot emelném ki, aki nemzetközi hírű tudós, akadémikus volt, mégis 36 évig tanított a tanárképző gimnáziumban, a mai Trefortban. Gondolkodására jellemző, hogy amikor Eötvös József megkérdezte tőle, hogy külföldi tanulmányútján mely tudományokkal kíván kiemelten foglalkozni, Staub így válaszolt: »Én még fiatal tanár vagyok, hogy jó tanár legyek, még sokat kell tanulnom. Egyedi célom minél többet tanítandó tudományaimból és az iskolai pedagógiából tanulni, és csak ha jó tanár leszek, csak akkor fogok valamely szaktudománnyal behatóbban foglalkozni.« Eötvös válasza: »Úgy látszik, kegyed megértette szándékodat, jó tanárokat akarok a hazának adni.« A sorozat lényege tehát ebből a gondolatkörből ered.

Másik sorozatunk, a Mesterek és tanítványok nehezebb feladat elé állította a szerzőket és a szerkesztőt. Ebben ugyanis nem az egyes pedagógusokat kívánjuk bemutatni, hanem azt a közeget (pedagógust, iskolát, hagyományokat, előzményeket, különböző hatásokat stb.), amelyek lehetővé tették a tanítványok kimagasló teljesítményét. Sorozatunkban azokat az összefüggéseket keressük, melyek a tanulói teljesítmények, valamint a tanár szakmai-pedagógiai felkészültségéből következnek.

A Mester és tanítvány sorozatnak nincs preconcepciója. Csak tényeket mutatunk be, amit meg kell magyarázni, »körbe kell járni«. Nyilván vannak, ahol a nagy teljesítményt elérő tanulók véletlenül szerencsés genetikai találkozásokból születtek, de valószínűsíthető, hogy az esetek többségében a nagy teljesítmények felkészült pedagógusok, erkölcsileg-emberileg magas szinten álló személyiségek eredménye, de nem lebecsülve ezzel az iskola légkörének, hagyományainak, felszereltségének, a könyvtárak és a szertárak stb. szerepét.

A megváltozott pénzügyi feltételek ellenére az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet keretében működő Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiadványai olyan értékeket mentenek és tesznek hozzáférhetővé, melyek méltóak e gazdag előzményekhez. ”

TALÁLKOZÁSOM JÁKI LÁSZLÓVAL³¹

Én az egyetemi éveim alatt találkoztam először Jáki László nevével. A neveléstudomány területén szinte mozdulni sem lehetett az általa készített bibliográfiák nélkül. Amikor 1989-ben az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban kezdtem dolgozni, személyesen is megismerhettem őt. Egyáltalán nem olyan volt, mint ahogy a nagy bibliográfusokat elképzei az ember.

³¹ Ennek a fejezetnek korábbi változata megjelent Jáki László 80. születésnapjára készített *Könyv és Nevelés* különszámában

Csik Tibor (2011): Tisztelgés Jáki László előtt. *Könyv és Nevelés*. 1. Mell. 23–24.p.

Hozzám, a pályakezdőhöz többször eljött, hogy „megbeszéljük” a készülő magyar pedagógiai folyóiratcikkek bibliográfiájának³² tematikus bontását. Borzasztóan zavarban voltam, hiszen a neveléstudományi irodalom legismertebb szakembere tisztelt meg, akit sokan csak tanár úrként emlegettek. És nagyon igyekeztem, hogy a frissen tanultak és a józan ész alapján választ keressek az általa fölvetett kérdésekre... Tudtam, hogy nem én fogom megoldani a tematikus rendszerezés problémáit, de mély benyomást tett rám közvetlensége és lefegyverző barátságossága.

Beszélgetéseink során mindinkább nyilvánvaló lett, hogy számára a szakirodalom nem adat, holt betű. Átfogó képe volt a magyar neveléstudományról, pontosan ismerve, hogy az egyes témákban mely szerzőket, műveket érdemes keresni. Vele beszélgetve olyan érzésem volt, hogy akit ő nem ismer, amiről ő nem tud, az nem is lehet fontos. A régebbi szerzőket jórészt mind olvasta, a kortársait személyesen ismerte. Útbaigazításként azonban nem a közlemények és adataik sorjázta, hanem megadott néhány hivatkozást, amelyet érdemes megnézni a katalógusban, bibliográfiában, és ígerte, ő is utánanézi.

Neveléstörténészként nem volt az adatok megszállottja, és oktatóként sem a lexikális tudásra helyezte a hangsúlyt. Jóllehet kutatóként, publikációiban pozitívista alapossággal vette számba az irodalmat, tártá föl azok eredményeit. Tanárként azonban a szellemet akarta megragadni, önálló gondolkodásra, véleményformálásra bírni hallgatóit. Kiváló előadó volt, magával ragadó, közvetlen stílusban tudott szólni, ugyanakkor képes volt érzékeltetni is a dolgok mélységét. Tudatosan törekedett arra, hogy előadásai ne ex cathedra jelleggel szóljanak a témáról, hanem megérintsék, továbbgondolásra ösztönözzék hallgatóságát. Tudományos munkáiban az elsődleges célja a tárgy mind sokoldalúbb bemutatása, elemzése, s nem törekedett az ítéletalkotásra. Személy szerint nagyon szerettem az egy-egy témához, helyzethez kapcsolódó kis történeteit. Sokszor az első hallásra egyszerű anekdotának számos tanulsága volt, máskor meglepő, mennyire pontosan világított rá a lényegre, vagy egy-egy tréfás kiszólása igazi apotheosis lett.

Mindig csodálgattam, hogy Jáki László milyen árnyaltan, ugyanakkor pontosan fogalmaz. Nála nem az egyes szavak, kifejezések vagy a mondatok, hanem a közlemény egésze hordozza az üzenetet. Szelleme mindig aktív és nyitott volt, tele ötletekkel, új szempontokkal, folyamatosan figyelemmel kísérte a tudományos közéletet. Biztos tudása kellő alapul szolgált ahhoz, hogy jól meglássa az újdonságokban az előrevivőt. Így volt ez a felsőoktatás fejlesztésében, a pedagógus-továbbképzésben, a távoktatás támogatásában és az oktatástechnológia területén, hogy csak néhány példát említsek. Szerénysége miatt azonban munkái sokkal kevésbé ismertek a szakmában, mint azt megérdemelnék. Pedig – csak az említett területeket tekintve – munkássága meghatározó módon járult hozzá a magyar pedagógiához.

A tudományszervezés Jáki László működésének egyik legfontosabb területe. Pontosan meg tudta mindíg ítélni, mi az igazi tudományos minőség, és ki a támoga-

³² Jáki László (összeáll. 1991): *Magyar pedagógiai irodalom, 1919-1944 : folyóiratcikkek*. Budapest. OPKM, 1991. X, 622.p.

tandó tehetség a szakmában. De soha nem volt elitista, minden tanítványában igyekezett meglátni a jót, szinte valamennyi szakdolgozója munkáját csak dicsérte. Az oktatásügyben sokakat ő „fedezett fel”, az ő bátorítására kezdtek publikálni, ő indította el a tudományos pályájukat. Mert a tehetségnek alkalom kell, hogy megmutassa magát, és a hallgató, a gyakorló tanár éppúgy részt vehet a tudományos közéletben, mint a kutató, az egyetemi oktató.

A tudományos és a kiadói tevékenységében is ezeket az elveket követte. Hihetetlen nyitottsággal fordult a leendő szerzőkhöz, értékelve a leíró, összegző műveket vagy az egyéni látásmódot. Ha volt benne érték, kész volt minden segítséget megadni, s ha kellett maga is korrektúrázta, hogy megjelentethetővé tegye a publikációt. Nagyon vonzódott a nevelés tárgyi emlékeihez, mert úgy tartotta, hogy bemutatásuk révén jobban meg lehet ismerni az adott kort. Ezért számos helyi és országos oktatástörténeti kiállítást rendezett, és nagyon érdeklődött az iskolák történeti gyűjteményei iránt. Könyvtárunknak adományozta páratlan oktatásügyi fényképgyűjteményét, amely most alapját képezi az intézmény digitális képkönyvtárának és részét a *Magyar Digitális Képkönyvtár*nak. De nemcsak a múlt eszméiben találta meg a maradandót, hanem kora pedagógiai gondolkodásának is aktív formálója volt.

Jáki László halálával intézményünket pótolhatatlan veszteség érte. Kedves, közvetlen személye mélyen bennünk él. Az OPKM tudományos és kiadói tevékenységében megpróbáljuk az ő útját követni.

JÁKI LÁSZLÓ ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÉS MÚZEUMHOZ KÖTŐDŐ MŰVEINEK ÉS SZERKESZTŐI MUNKÁINAK BIBLIOGRÁFIÁJA

Önálló művek és gyűjteményes kötetek

- A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája. 1937–1958. Budapest, 1962. Tankönyvkiadó. 90, [2] p. (Az Országos Pedagógiai Könyvtár kiadványai)
- A felszabadulás utáni országgyűlések közoktatási és pedagógiai vonatkozású írásainak repertórium. In: Az Országos Pedagógiai Könyvtár évkönyve. 1963–1964. (Szerk. Waldapfel Eszter, Kisfaludi Sándor, Ujczné Orbán Magda.) Budapest, 1965. Tankönyvkiadó. 152–177.p.
- Magyar pedagógiai irodalom 1919–1944. Önálló művek. Összeáll. Jáki László, Ulrich Ferencné. Budapest, OPKM, 1962. 298 p.
- Magyar pedagógiai irodalom 1919–1944. Önálló művek. Összeáll. Jáki László, Ulrich Ferencné. Budapest, 1965. OPKM, 298 p.
- Magyar pedagógiai irodalom 1920–1944. Önálló művek. Szerk. Jáki László. Budapest, 1970. OPKM, 352+6 p.
- A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája, 1841–1958. Az előszót írta Gazda István. 1841–1936-ig összegyűjt. Baranyai Mária és Keleti Adolf. 1937–1958-ig összegyűjt. Jáki László. Budapest, 1987. OPKM, XIII, 148, 90 p.
- Korszerűsítési törekvések a századforduló iskolaépítésében. Összeáll. Jáki László. Budapest, 1989. OPKM, 106, 22 p. 8 t. (A magyar neveléstörténet forrásai, 2.)
- Tanügyi kiállítások a századfordulón. In: Millenniumi iskolatörténeti kiállítás. Tanulmányok. [közread. az] Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Budapest, OPKM. 1990. 71–82.p.
- Magyar pedagógiai irodalom, 1919–1944. Folyóiratcikkek. Összeáll. Jáki László. Budapest, 1991. OPKM, X, 622 p
- Stolmár László: Életem, életünk. Események, örömök, bánatok időrendben. Szerk. Jáki László. Budapest, 1992. OPKM, 116 p.
- A magyar neveléstudomány forrásai. Budapest, 1993. OPKM, 345 p.
- Az Országos Középiskolai Tanáregyesület közlönyének vázlatos története. In: Vivestől Kodályig : neveléstörténeti évfordulók, 1992 : Az MTA Pedagógiai Bizottsága Neveléstörténeti Albizottságának, a Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztályának közös felolvasó ülése, 1992. december 9. Budapest, 1993. OPKM, 37–42.p.(Neveléstörténeti füzetek)
- Pedagógiai olvasókönyv. Szerk. Balogh László, vál. és összeáll. Jáki László, Kelemen Elemér. Budapest, 1993. OPKM, 266, [2] p.
- Tanszermúzeum Szerk. Jáki László, Nádasi András ; [közread. az] ELTE TTK Oktatástechnika Multimédia Fejlesztő Labor, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Budapest, 1997. ELTE TTK, OPKM, [Elektronikus dokumentum] CD-ROM
- Ki voltam... Egy kultuszminisztériumi államtitkár vallomásai (Bassola Zoltán). Szerk. Jáki László, Kardos József. Budapest, 1998. OPKM, 423 p.

- Balázs Mihály: „hol jártál iskolában?” Tíz magyar író gyermek- és ifjúkora. Szerk. Jáki László. Budapest, 1998. OPKM. 263 p.
- Érettségi tételek történelemből, 1851–1949. Összeáll. Jáki László. Budapest, 2000. OPKM, 62 p.
- Orbis pictus. A szemléltetés évszázadai. Szerk. Jáki László. Budapest, 2000. OPKM, 233 p.
- Az Uránia Tudományos Egyesület szerepe a közművelődésben. In: Hatszáz év neveléstörténetéből. Neveléstörténeti konferenciák 1997–1998. Szerk. Balogh László. Budapest, OPKM, 187–190. p.
- A VKM Oktatófilm Kirendeltségének szerepe a mozgóképi szemléltetésben. In: Orbis Pictus. A szemléltetés évszázadai. Szerk. Jáki László. Budapest, 2000. OPKM, 134–139. p.
- A 225 éves Ratio educationis. Emlékezés az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban. Szerk. Jáki László. Budapest, 2003. OPKM, 83 p. Bibliogr.: p. 67–82. és a jegyzetekben
- Előzetes gondolatok egy készülő neveléstörténeti bibliográfiához. In: Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum évkönyve, 2003. Budapest, OPKM. 40–44. p.

Sorozatszerkesztő

- Magyar pedagógusok. Szerk. 1990-től Kelemen Elemér, 1992-től Kelemen Elemér és Jáki László, 1993-től sorozatszerk. Jáki László, szerk. Balázs Mihály, 1994-től sorozatszerk. Jáki László Budapest, OPKM, 1989-. ISSN 0864–9006
A sorozatban mintegy 20 mű készült közreműködésével.
- Tudós tanárok, tanár tudósok. Sorozatszerkesztő Jáki László. Budapest, OPKM, 2000–2015. Változó közreműködő közreadóval. ISSN 1586–0450
A sorozatban 53 kötet jelent meg.
- Mesterek és tanítványok. Sorozatszerkesztő Jáki László. Budapest, OPKM, 2002–2012 ISSN 1588–3035.
A sorozatban 13 mű jelent meg.

A Könyv és Nevelés című folyóiratban megjelent közleményei

- Szerzetesrendek és a könyves kultúra. *Könyv és Nevelés.* 1. 1. 1999. – 90.p.
- A karcagi Győrffy István Általános Iskola könyvtáráról. *Könyv és Nevelés.* 2. 1. 2000. 100–102.p.
- Adalékok a gimnáziumi tanári könyvtárak történetéhez, 1920–1944. Elektronikus dok. Jáki László: A karcagi Győrffy István Általános Iskola könyvtáráról. *Könyv és Nevelés.* 2. 1. 2000. 100–102.p.
- A 20. század magyar irodalomtörténete. *Könyv és Nevelés.* 3. 3. 2001. 130. p.
- Interjú Forrai Sándorné, gép- és gyorsírás szakos tanárral. *Könyv és Nevelés.* 3. 3. 2001. 116–119.p.

- Egy könyv kapcsán a nevelélmélet oktatásáról. *Könyv és Nevelés*. 4. 3. 2002. 64.p.
- Mozaikok a tankönyvkritika történetéből. *Könyv és Nevelés*. 4. 4. 2002. 51–60.p.
- Könyv az orosz nevelésről. *Könyv és Nevelés*. 5. 4. 2003. 59–60.p.
- Új magyar nyelvű pedagógiai folyóirat Erdélyben. *Könyv és Nevelés*. 6. 1. 2004. 97.p.
- Egy megkésett recenzió. *Könyv és Nevelés*. 6. 2. 2004. 81–82.p.
- A Mezőtúri Református Gimnázium története. *Könyv és Nevelés*. 7. 1. 2005. 108. p.
- Könyvtárosképzés (vagy továbbképzés) az első világháború előtt. *Könyv és Nevelés*. 8. 4. 2006. 53–54.p.
- Globalizáció és a tankönyvek. *Könyv és Nevelés*. 7. 4. 2005. 68–69. p.
- Adalékok a gimnáziumi tanári könyvtárak történetéhez. 1920–1944. *Könyv és Nevelés*. 8. 1. 2006. 84. p.
- Kossuth egy angol tankönyvben. *Könyv és Nevelés*. 8. 1. 2006.
- Adalékok a gimnáziumi ifjúsági könyvtárak történetéhez. 1920–1944. *Könyv és Nevelés*. 8. 2. 2006. 10. p.
- Folyóirataink jelene és jövője. *Könyv és Nevelés*. 8. 2. 2006. 56–58. p.
- Kamaszkrónika. *Könyv és Nevelés*. 8. 2. 2006. 75. p.
- Egy ifjúsági regény rejtélyes szerzője. *Könyv és Nevelés*. 8. 3. 2006. 87–88. p.
- Életem alakulása és az OPKM. *Könyv és Nevelés*. 9. 1. 2007. 20–21.p.
- Az OPKM 1868 előtti ifjúsági folyóiratairól. *Könyv és Nevelés*. 9. 2. 2007. 91–95.p.
- Kiss Áron a tankönyvíró. *Könyv és Nevelés*. 10. 2. 2008.
- Mozaikok a magyar pedagógiai folyóiratok kiadása történetéből. *Könyv és Nevelés*. 10. 4. 2008.
- „A profilitisztaságot alapvető követelménynek tartom...” *Könyv és Nevelés*. 10. 4. 2008.
- Sipos Lajossal beszélgetés az iskolarendszerről, a tanárképzésről, a tankönyvekről. *Könyv és Nevelés*. 10. 4. 2008. 54–59.p.
- Benedek Elek, a Nemzeti Közoktatás és a Néptanítók Lapja szerkesztője. *Könyv és Nevelés*. 11. 1. 2009.
- „Tiszteletpléárdány” *Könyv és Nevelés*. 11. 1. 2009. 70–71.p.
- Benedek Elek és az ifjúsági folyóirat–kiadás. *Könyv és Nevelés*. 11. 2. 2009. 57–64.p.
- Nagyapó levelei. Benedek Elek szerkesztői üzenetei a Cimbora című folyóiratban. *Könyv és Nevelés*. 11. 3. 2009. 64–71.p.
- Lakits Vendel, a tankönyvíró. *Könyv és Nevelés*. 11. 2. 2009.
- Benedek Elek, a gyermek- és ifjúságilap-szerkesztő. *Könyv és Nevelés*. 11. 4. 2009.
- A Kazinczyval foglalkozó fontosabb neveléstörténeti irodalom. *Könyv és Nevelés*. 11. 4. 2009.
- Zibolen Endre az Országos Pedagógiai Könyvtárban. *Könyv és Nevelés*. 11. 4. 2009.
- Könyv a Veres Pálné Gimnáziumról. *Könyv és Nevelés*. 12. 1. 2010. 22.p.
- Pozitív „kritika” egy kritikus könyvről. *Könyv és Nevelés*. 12. 1. 2010. 89.p.
- Egy „érdemes tankönyvíró”. Beszélgetés Alföldy Jenővel. *Könyv és Nevelés*. 12. 2. 2010. 56–63.p.
- Az olvasással és az ifjúsági irodalommal foglalkozó hazai irodalom bibliográfiája. *Könyv és Nevelés*. 12. 2. 2010.

- Egy történelmi filmsorozatról és egy könyvről [Nagy György]. *Könyv és Nevelés*. 12. 4. 2010. 40–44. p.
- Az olvasás öröme. *Könyv és Nevelés*. 12. 4. 2010. 62–69. p.
- A könyvtár a művelődés hagyományos bázisa. Interjú Csányiné Lukács Emesével, a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetének könyvtárosával. *Könyv és Nevelés*. 13. 1. 2011. 28–29. p.
- Az olvasás és az öröm művészete. *Könyv és Nevelés*. 13. 2. 2011. 77. p.
- Egy parasztfiú útja az irodalomig. *Könyv és Nevelés*. 13. 3. 2011.
- Jancsó Benedek emlékezete. *Könyv és Nevelés*. 14. 2. 2012.
- Találkozásom a könyvvel, az olvasással. *Könyv és Nevelés*. 14. 2. 2012.
- Az önképzőköri bírálatok szerepe az irodalom és az olvasás megszerettetésében. Részlet az önképzőkörökkel foglalkozó nagyobb tanulmányból. *Könyv és Nevelés*. 14. 4. 2012. 42–47. p.
- A család és a környezet szerepe az olvasás megszerettetésében. *Könyv és Nevelés*. 15. 1. 2013. 28–34. p.
- A Jancsó Benedek című könyv bemutatóján elhangzott előadás. *Könyv és Nevelés*. 15. 1. 2013. 68–70. p.
- A megújult Köznevelés megjelenése alkalmából. *Könyv és Nevelés*. 15. 1. 2013. 96. p.
- Találkozások Gárdonyival. *Könyv és Nevelés*. 15. 3. 2013.
- Aranybánya, avagy az iskolai értesítők bibliográfiája. *Könyv és Nevelés*. 16. 1. 2014. 106–107. p.
- Diáktársaságok, egyesületek szerepe az irodalom, az olvasás megszerettetésében. *Könyv és Nevelés*. 16. 3. 2014.
- Tersánszky Józsi Jenő, a tankönyvíró. *Könyv és Nevelés*. 16. 4. 2014.
- A család, a családi környezet és az olvasás. *Könyv és Nevelés*. 17. 2. 2015. 54–71. p.
- A ponyva szerepe az olvasóvá nevelésben. *Könyv és Nevelés*. 18. 3. 2016. 17–32. p.
- Babits Mihály – avagy a tanári szabadság határai. *Könyv és Nevelés*. 19. 3. 2017. 110–121. p.
- Mondókától versig. *Könyv és Nevelés*. 20. 1. 2018.
- Gőgös zseni – istenáldotta tehetség – tékozló fiú? Ady iskolaévei. *Könyv és Nevelés*. 21. 2. 2019. 77–100. p.